

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКА ДЕРЖАВНА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ**

На правах рукопису

САНІАХМЕТОВА НІНА ОЛЕКСІЇВНА

УДК: 342.9

**РЕГУЛЮВАННЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В
УКРАЇНІ
(ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ)**

Спеціальність 12.00.07: теорія управління;
адміністративне право і процес;
фінансове право; банківське право.

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора юридичних наук

Одеса-1998

Дисертація є рукопис

Робота виконана на кафедрі адміністративного права та управління
Одеської державної юридичної академії.

Науковий консультант:

заслужений діяч науки і техніки України, доктор юридичних наук,
професор **ДОДІН Євген Васильович**,
зав. кафедрою морського і митного права Одеської державної
юридичної академії

Офіційні опоненти:

доктор юридичних наук, академік Академії правових наук України
ОПРИШКО Віталій Федорович,
директор Інституту законодавства Верховної Ради України,

заслужений діяч науки і техніки України, доктор юридичних наук,
професор, **ПАХОМОВ Іван Микитович**, завідувач кафедри
правознавства Української академії соціального прогресу,

доктор юридичних наук, професор,
КАЛЮЖНИЙ Ростислав Андрійович, начальник кафедри
державно-правових дисциплін Київського інституту внутрішніх
справ.

Провідна установа:

Інститут держави і права ім. В.М.Корецького
Національної Академії наук України, м.Київ.

Захист відбудеться " 1 " листопада 1998 р. о 10 годині на
засіданні спеціалізованої вченої ради Д 05.04.08 при Одеській державній
юридичній академії: 270009, вул. Піонерська, 2.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Одеської державної
юридичної академії.

Автореферат розісланий " 2 " листопада 1998 року.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

ЧАНИШЕВА Г.І.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми

Економічна, політична і соціальна перебудова України призвела до суттєвих змін в суспільних відносинах, зокрема, появи нових відносин у сфері підприємництва.

У статті 42 Конституції України вперше закріплено право на підприємницьку діяльність, що не заборонена законом. На конституційному рівні (стаття 42) закріплені зоб'язання держави по захисту конкуренції в підприємницькій діяльності і недопущення підприємницької діяльності, спрямованої на монополізацію і недобросовісну конкуренцію.

Підприємництво в Україні отримало офіційне визнання. Воно регулюється Законом України "Про підприємництво" і рядом інших нормативних актів. Створена значна нормативна база підприємництва. В цілому, законодавство створює необхідне законодавче оточення підприємництва, закріплює його економіко-правові основи, зокрема статус суб'єктів підприємницької діяльності, принципи, комплекс гарантій, в тому числі неприпустимість втручання державних органів і їх службових осіб у господарську діяльність підприємств. Формуванню конкурентного середовища, підтримці і стимулюванню конкуренції в Україні, попередженню і припиненню протиправної діяльності, спрямованої на усунення конкуренції, сприяє антимонопольне законодавство і законодавство про захист від недобросовісної конкуренції.

Прийняття значного масиву нормативних актів, які регулюють підприємництво, однак, саме по собі не свідчить про те, що склалася ефективна правова система, яка забезпечує поєднання свободи підприємництва і конкуренції з недопущенням порушення прав і законних інтересів підприємств, а також інтересів суспільства і держави.

Слабкість і недосконалість правової бази підприємництва, неурегульованість багатьох його аспектів, неузгодженість нормативних актів негативно впливають на ефективність підприємництва в Україні. Це також сприяє порушенням у сфері підприємництва, зокрема, незаконному заняттю підприємницькою діяльністю, зростанню економічної злочинності тощо. Такі негативні явища як зловживання монопольним становищем на ринку, ухилення від сплати податків, криміналізація підприємницької діяльності багато в чому пояснюються недосконалістю нормативно-правового режиму підприємництва.

Діючі організаційно-правові засоби регулювання підприємницької діяльності в Україні, в тому числі адміністративно-правові, недосконалі як в їх визначенні, так і в зазначенні підстав застосування і процедури реалізації, що знижує в цілому дієвість забезпечення підприємництва.

Актуальність проблеми зумовлюється важливістю правового забезпечення підприємницької діяльності як невід'ємного складника процесу послідовної трансформації адміністративно-командної системи господарювання та управління в демократичне суспільство із соціально-орієнтованою економікою.

Проблеми регулювання підприємницької діяльності досліджувалися у працях як економістів, так і юристів. Окремі аспекти підприємництва аналізувалися в працях відомих зарубіжних учених-економістів Й. Шумпетера, А. Маршалла, П. Друкера, П. Самуельсона, сучасних дослідників макроекономіки і менеджменту Е. Дж. Долана, Д. Ліндсея, М. Мескона, М. Альберта, Ф. Хедуорі, П. Верхана, Х. Боуена, Л. Престона, Р. Рокстандта, Д. Куратко і Р. Ходжета. Зокрема, антимонопольне регулювання підприємницької діяльності було предметом аналізу зарубіжних учених Е. Гелхорна, В. Ковачич, Р. Піттман, Т. Морган, Д. Арментано і ін.

Деякі характеристики підприємницької діяльності досліджувалися ученими-економістами В. Я. Бобровим в роботі "Основи ринкової економіки" (Київ, 1995), С. Дзюбиком, О. Риваком в роботі "Основи економічної теорії" (Київ, 1994), в колективній праці "Основи предпринимательства" / За ред. А. С. Пеліха (М., 1996), Л. П. Дашковим, А. І. Даниловим, Є. Б. Тютюкіною в роботі "Предпринимательство и бизнес" (М., 1996).

Серед робіт учених-юристів Росії слід відзначити праці В. В. Лаптева, зокрема, "Введение в предпринимательское право" (Москва, 1994), "Предпринимательское право: понятие и субъекты" (М., 1997); роботу В. Ф. Попондопуло "Правовой режим предпринимательства" (Санкт-Петербург, 1994), колективну працю - курс лекцій "Предпринимательское право" / За ред. Н. І. Клейн (М., 1993), В. С. Мартем'янова "Хозяйственное право" (М., 1994). Проблеми антимонопольного регулювання в Росії були предметом значних наукових робіт і статей, в тому числі О. А. Жидкова, В. П. Мозоліна, К. Б. Тотьєва, В. Н. Ворожейкіна, Ф. Ф. Рибакіна, Н. І. Клейн, Г. Є. Авілова, О. Олейник.

В Україні управління економікою, зокрема, деякі проблеми регулювання підприємницької діяльності, були предметом дослідження з адміністративного, підприємницького, господарського, цивільного права у працях В. К. Мамутова, В. Ф. Опришко, В. Б. Авер'янова, В. М. Селіванова, А. А. Пушкіна, І. М. Пахомова, В. Л. Мусіяки, О. А. Підпригори, В. О. Суміна, О. О. Підпригори, Н. С. Кузнецової, Я. Н. Шевченко, Є. В. Додіна, С. В. Ківалова, А. С. Васильєва і ін. Ряд проблем антимонопольної політики і законодавства в Україні ретельно досліджувався у колективній монографії "Экономико-правовые проблемы состязательности" (Київ, 1994), збірці наукових праць "Экономико-правовые проблемы антимонопольной политики" (Донецьк, 1996).

Однак, в основному, окремі аспекти регулювання підприємницької діяльності в Україні досліджувалися у невеликих роботах і наукових статтях, вони не були предметом фундаментальних монографічних досліджень. До того ж у правовій літературі, в цілому, проблеми регулювання підприємницької діяльності в Україні під кутом зору її організаційно-правових аспектів не розглядалися. Зокрема, поза увагою дослідників залишилися адміністративно-правові охоронні засоби у системі регулювання підприємництва в Україні, захисту прав підприємців при їх порушенні незаконними актами державних органів, адміністративно-правові засоби забезпечення легітиматії суб'єктів підприємницької діяльності, особливості антимонопольного регулювання в період переходу до ринкової економіки, органі-

закійно-правові засоби антимонопольного регулювання, зокрема, захисту від порушень антимонопольного законодавства, контролю за економічною концентрацією суб'єктів підприємницької діяльності, а також захисту від недобросовісної конкуренції у сфері підприємництва в Україні.

Це дає підставу стверджувати, що ця проблема, в цілому, неопрацьована в українській юридичній науці, і диктує необхідність глибокої аналітичної оцінки організаційно-правових аспектів регулювання підприємницької діяльності для визначення шляхів його вдосконалення і вироблення рекомендацій по підвищенню ефективності чинного законодавства.

Таким чином, актуальність в Україні проблеми регулювання підприємницької діяльності, її недостатня опрацьованість в науковій літературі і необхідність вдосконалення законодавства зумовили необхідність комплексного дослідження проблеми з метою теоретичного обґрунтування пропозицій для підвищення ефективності законодавства про підприємництво і практики його застосування.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами

Обраний напрямок дослідження є складовою частиною розробок провідної фундаментальної наукової школи Одеської державної юридичної академії "Проблеми розвитку держави і права України в умовах ринкових відносин" по пріоритетному напрямку розвитку науки і техніки "Наукові проблеми розбудови державності України". Робота виконувалася в рамках державної бюджетної теми № 675 "Правові проблеми розвитку діяльності органів державної влади і управління та підприємницьких структур".

Мета і завдання дослідження

Мета дослідження полягає в тому, щоб на основі аналізу організаційно-правових аспектів регулювання підприємницької діяльності в Україні визначити його регулюючий і охоронний потенціал, відповідність і придатність для досягнення ефективної регламентації підприємницької діяльності з метою визначення тенденцій його розвитку і вдосконалення, вироблення рекомендацій по оптимізації, нормативному закріпленню та визначенню механізму використання адміністративно-правових засобів забезпечення підприємництва в Україні.

Для досягнення поставленої мети дослідження вважаємо за необхідне вирішення таких завдань: аналіз поняття підприємницької діяльності та її правового регулювання; дослідження державного регулювання підприємницької діяльності в період переходу до ринкової економіки в Україні, адміністративно-правових засобів регулювання підприємництва, а також захисту прав підприємців при їх порушенні незаконними актами державних органів.

Враховуючи те, що пріоритетне значення для розвитку підприємницької діяльності в умовах переходу до ринкової економіки в Україні має створення ефективних систем забезпечення доступу підприємців на ринок і вільної, добросовісної конкуренції в підприємництві, завданнями дослідження, зокрема, є аналіз адміністративно-правових засобів забезпечення ле-

гітимзації суб'єктів підприємництва, антимонопольного регулювання і захисту від небросовісної конкуренції в підприємницькій діяльності.

Завдання роботи визначили межі дослідження, здебільшого орієнтовані на пріоритетні напрямки і засоби регулювання підприємництва.

Для досягнення мети і виконання завдань дослідження у роботі були використані такі наукові методи як метод порівняльного правознавства, логічний, історико-правовий, системного аналізу тощо.

В основному, в роботі над проблемами, що входять у коло дисертаційного дослідження, був використаний метод порівняльного правознавства. Автор виходила з того, що інтеграційні процеси регулювання підприємницької діяльності в світі викликають необхідність використання корисного законодавчого досвіду, однак, без механічного запозичення, з врахуванням особливостей національних умов і перехідного періоду до ринкової економіки в Україні.

Оскільки основні категорії та інститути в сфері регулювання підприємницької діяльності були перевірені у практиці провідних ринкових економік 20-го сторіччя, в роботі широко використовується прогресивний законодавчий досвід країн із розвинутою ринковою економікою (Австралії, Австрії, Великобританії, Німеччини, Іспанії, Канади, США, Франції, Швеції, Японії), а також ЄС.

У роботі, у рамках порівняльного аналізу, використане законодавство країн, що здійснюють трансформацію до ринку, в тому числі як країн СНД (Азербайджану, Білорусі, Казахстану, Молдови, Росії, Узбекистану), так і країн Центральної Європи (Польщі, Румунії, Словаччини, Угорщини, Чехії), а також Китаю. При цьому враховується, що зарубіжний досвід не може бути використаний в Україні безпосередньо, а може слугувати лише певною моделлю, при оцінці і використанні якої слід враховувати особливості економічної і правової системи в Україні.

Наукова новизна одержаних результатів

Дисертаційна робота є першим комплексним дослідженням проблеми регулювання підприємницької діяльності в Україні, що стосується її організаційно-правових аспектів

Наукова новизна дослідження полягає в опрацюванні та сформулюванні ряду нових концептуальних у теоретичному плані та практично важливих положень, що стосуються організаційно-правових аспектів регулювання підприємницької діяльності в Україні, зокрема:

сформульовано поняття підприємницької діяльності, досліджені її види і суб'єкти;

вперше запропоновано класифікацію норм підприємницького права, а також обґрунтовані висновки щодо вдосконалення дефінітивних, охоронних, забороняючих, локальних норм підприємницького права;

вперше дано комплексну характеристику державного регулювання підприємницької діяльності в період трансформації до ринкової економіки в Україні в порівнянні з держав-

ним регулюванням ринкової економіки, визначена його дефініція, а також критерії його аналітичної оцінки;

виділено адміністративно-правові засоби регулювання підприємництва в Україні, захисту прав підприємців при їх порушенні незаконними актами державних органів;

вперше проаналізовані адміністративно-правові засоби забезпечення легітимзації суб'єктів підприємництва;

вперше досліджені особливості антимонопольного регулювання в період переходу до ринкової економіки, організаційно-правові засоби антимонопольного регулювання, зокрема, захисту від порушень антимонопольного законодавства, контролю за економічною концентрацією, а також захисту від недобросовісної конкуренції підприємництва в Україні в порівнянні з зарубіжними моделями, та сформульовані пропозиції щодо вдосконалення законодавства і практики його застосування.

Наукова новизна знаходить відображення в таких положеннях, які виносяться на захист:

- визначення підприємницької діяльності як націленої на одержання прибутку економічної діяльності по виробництву товарів, виконанню робіт, наданню послуг, що має самостійний і ініціативний, творчий і інноваційний, систематичний і ризиковий, правомірний і соціально відповідальний характер, здійснюваний легітимним суб'єктом, що несе самостійну юридичну відповідальність;

- теоретичне обґрунтування положення про те, що поряд з іншими нормами значне місце у регулюванні підприємництва посідають норми публічного, зокрема, адміністративного, фінансового права, які відіграють першорядну роль у забезпеченні правової основи легітимзації суб'єктів підприємництва, контролю, надзору за підприємницькою діяльністю, та охорони у сфері підприємництва;

- теоретичне обґрунтування підприємницького права як галузі законодавства та необхідності забезпечення верховенства закону як одного з пріоритетних напрямків вдосконалення правового регулювання підприємництва, систематизації в формі кодифікованого закону - Підприємницького кодексу - для спільного і погодженого використання різномірних норм у сфері підприємництва;

- класифікація норм підприємницького права на первинні та норми-правила поведінки; регулятивні та охоронні; загальні та спеціальні; матеріальні та процесуальні; імперативні, диспозитивні та заохочувальні; уповноважуючі, зобов'язуючі і забороняючі; норми загальної дії, обмеженої дії і локальні норми; обґрунтування пропозицій, зокрема, щодо уніфікації дефінітивних норм підприємницького права, ширшого використання механізму індивідуального правового регулювання та виділення охоронних норм в Законі "Про підприємництво" в окремому розділі "Санкції за порушення законодавства про підприємництво";

- визначення державного регулювання економіки як однієї з форм державного впливу на неї, яка ґрунтується на законодавстві, реалізується шляхом встановлення і застосуван

ня державними органами правил, націлених на корегування економічної діяльності фізичних і юридичних осіб, і підтримується можливістю застосування правових санкцій при їх порушенні;

- обґрунтування необхідності і визначення наступних критеріїв аналітичної оцінки державного регулювання підприємницької діяльності в конкретній ситуації його застосування: визначення мети регулювання, ступеня і способу його впливу на ринок; дослідження впливу регулювання на досягнення інших економічних цілей і на міжнародну конкурентноспроможність; визначення можливих побічних і вторинних результатів регулювання; дослідження альтернативних підходів; аналіз витрат на державне регулювання і його результатів;

- висновок про те, що державне регулювання необхідне в перехідний період до ринкової економіки як додатковий механізм до системи саморегулювання ринку, спрямований на корегування економічної поведінки в суспільних інтересах. Основним регулятором економіки повинен виступати конкурентний ринок, що підтримується конкурентним законодавством. Там, де державний вплив на економіку необхідний, пріоритет повинен віддаватися його способам, що базуються передусім на стимулах, а не командним і контрольним засобам;

- висновок про те, що до адміністративно-правових засобів захисту відносяться ряд передбачених в законодавстві про підприємництво охоронних примусових заходів впливу : тимчасове припинення (зупинення) діяльності суб'єкта підприємництва; тимчасове зупинення операцій на банківських рахунках суб'єкта підприємництва; застосування індивідуального режиму ліцензування; застосування антидемпінгових процедур; обмеження імпорту товару; відмова у державній реєстрації суб'єктів підприємництва, зовнішньоекономічних договорів, іноземних інвестицій, видачі ліцензії; вилучення товарів, документів і інших предметів; припинення (заборона) господарючими суб'єктами відвантаження, реалізації (продажу) і виробництва товарів, виконання робіт і надання послуг; примусове припинення (ліквідація або реорганізація) суб'єктів підприємництва; безоплатне вилучення прибутку, незаконно отриманого суб'єктом підприємництва в результаті порушення законодавства; визнання недійсними актів управління ненормативного характеру;

- твердження про те, що засобами захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності при порушенні їх незаконними актами державних органів є: визнання недійсними (повністю чи в частині) актів державних органів, що не відповідають законодавству і порушують права і інтереси суб'єктів підприємницької діяльності, які охороняються законом; повернення з бюджету грошових коштів, безпідставно списаних як санкцій або на інших підставах державними органами у безспірному порядку; відшкодування збитків, завданих підприємцям неправомірними актами державних органів;

- висновок про необхідність розробки Закону "Про легітимацію суб'єктів підприємницької діяльності", у якому необхідно дати визначення понять "державна реєстрація суб'єктів підприємницької діяльності", "ліцензування окремих видів підприємницької діяльності", "па-

тентування деяких видів підприємницької діяльності", визначити взаємні права і обов'язки учасників процедур реєстрації, ліцензування і патентування, дати обґрунтування необхідності ліцензування конкретних видів діяльності, визначити процедуру і критерії визнання діяльності ліцензованою;

- обґрунтування пропозиції поіменувати статтю 164 КпАП України "порушення правил легітимзації суб'єктів підприємництва", доповнити її та зазначити адміністративну відповідальність суб'єктів підприємництва і посадових осіб відповідних державних органів, у разі порушення не тільки порядку, заняття підприємницькою діяльністю, але й ряду інших порушень правил легітимзації суб'єктами підприємництва та державними органами, що здійснюють державну реєстрацію і ліцензування підприємництва;

- твердження про те, що до охоронних засобів, що застосовуються при реєстрації суб'єктів підприємницької діяльності, належать: відмова у державній реєстрації суб'єктів підприємницької діяльності; визнання в судовому порядку недійсним рішення реєструючого органу про відмову в реєстрації суб'єкта підприємницької діяльності; спонукання в судовому порядку реєструючого органу здійснити реєстрацію при ухиленні його від виконання обов'язку по реєстрації; визнання в судовому порядку недійсними установчих документів; скасування державної реєстрації. Обґрунтовується необхідність передбачити в законодавстві деякі з зазначених засобів захисту і підстави для їх застосування;

- обґрунтування висновків про необхідність досягнення на законодавчому рівні однаковості адміністративно-правових санкцій, що застосовуються при ліцензуванні окремих видів підприємницької діяльності, якщо характер цих санкцій не зумовлений особливостями конкретного виду діяльності; необхідність розширення права суб'єкта підприємницької діяльності на оскарження незаконних дій органу, що видає ліцензію, і розповсюдження його на всі неправомірні рішення цього органу, що впливають на ліцензію підприємця;

- висновки про те, що особливості антимонопольного законодавства в країнах, які здійснюють трансформацію до ринкової економіки, взагалі, і в Україні, зокрема, зумовлені процесом цієї трансформації, відсутністю конкурентного середовища і високим рівнем монополізму; важливою тенденцією розвитку національного антимонопольного законодавства в країнах Центральної і Східної Європи в період переходу до ринкової економіки є приведення його у відповідність до законодавства ЄС;

- визначення поняття антимонопольного регулювання як найважливішого елемента державного регулювання економіки, що базується на законодавстві і полягає в застосуванні антимонопольними і іншими державними органами правил формування і сприяння конкурентному середовищу з метою ефективного функціонування конкуренції в ринковій економіці; обґрунтування необхідності інтегрування в єдину концепцію всіх засобів антимонопольного регулювання підприємницької діяльності в Україні;

- висновки про те, що заборону здійснювати всі три види правопорушень (зловживання монополієм становим на ринку, антиконкурентні узгоджені дії і дискримінацію

підприємств) необхідно прямо сформулювати в Законі, а також визначити їх поняття, зазначити невичерпні переліки найбільш типових їх складів правопорушень:

- висновки про те, що антимонопольне законодавство в Україні як основа антимонопольного регулювання потребує істотного вдосконалення, розвитку і систематизації на законодавчому рівні у вигляді комплексного закону; обґрунтовуються численні пропозиції щодо вдосконалення антимонопольного законодавства;

- визначення недобросовісної конкуренції як порушення правил поведінки, які склалися, широко застосовуються в підприємстві, і визнаються підприємцями обов'язковими діловими нормами, що завдає шкоди відносинам добросовісної конкуренції і свободи у підприємницькій діяльності. Обґрунтовується пропозиція про використання як критерію добросовісності конкуренції не тільки звичаїв, але, передусім, законодавства;

- висновок про те, що санкції про порушення законодавства про захист від недобросовісної конкуренції потребують вдосконалення, зокрема, статтю 164-3 КпАП України необхідно привести у відповідність із Законом "Про захист від недобросовісної конкуренції".

Практичне значення одержаних результатів

Основні положення і висновки, що містяться в роботі, опубліковані в монографіях, наукових статтях і тезах виступів на конференціях в Україні, а також за кордоном (в Австрії, Норвегії, США, Сербії), були заслухані в Одеській державній юридичній академії на засіданні кафедр адміністративного права та управління, цивільного права як наукові повідомлення та при обговоренні дисертації.

Твердження дисертації використовуються в навчальному процесі при читанні лекцій з курсу "Цивільне право", спецкурсу "Правове регулювання підприємницької діяльності в Україні".

Положення дисертації використовуються при читанні курсу "Підприємницьке право" ("Business Law") в рамках міжнародної загальноосвітньої програми прикладного державознавства і управління, заснованої за ініціативою Мерілендського університету (США), університету Джонса Хопкінса (США) і Одеського державного університету.

Ряд положень дисертації може бути використаний у навчальному процесі при читанні лекцій і проведенні практичних занять з курсів: теорія управління, адміністративне право, підприємницьке право, цивільне право, торгове право зарубіжних країн тощо.

Проведене дослідження і висновки та пропозиції, що в ньому містяться, можуть бути корисні: при підготовці і обговоренні проектів законодавчих актів про підприємництво, адміністративного законодавства, в тому числі антимонопольного законодавства і законодавства про захист від недобросовісної конкуренції; для подальшого аналізу правових проблем розвитку підприємницької діяльності, вдосконалення її правового регулювання з метою належного функціонування механізму забезпечення сприятливого клімату для підприємництва в Україні. Продовження вивчення цієї проблеми важливе для розвитку цивілізованого підприємництва в Україні.

Особистий внесок здобувача

Дисертаційна робота на тему: "Регулювання підприємницької діяльності в Україні (організаційно-правові аспекти)" є самостійним науковим дослідженням, яке виконане особисто. У процесі роботи над дисертацією її автором визначались і аналізувались нормативні акти, спеціальна література з питань економіки та теорії права, адміністративного, підприємницького, цивільного, господарського права.

Апробація результатів дисертації

Результати дисертації апробовані на 16 конференціях, в тому числі 7 конференціях за кордоном. Дисертантка брала участь і виступала з науковими доповідями і повідомленнями по темі дисертаційного дослідження на конференціях:

1. П'ята міжнародна конференція "Стратегії маркетингу для Центральної і Східної Європи" (5 Annual Conference on Marketing Strategies for Central and Eastern Europe). Відень, Австрія, грудень 1997 р.

Тема виступу: "Правові проблеми підприємництва в Україні перехідного періоду" ("Legal Issues of Entrepreneurship in Transitional Ukraine").

2. Міжнародна конференція "Перехідний період в Центральній і Східній Європі" ("Transition in Central and Eastern Europe"). Белград, Сербія, липень 1997 р.

Тема виступу: "Проблеми підприємницького права в Україні" ("Issues of Business Law in Transitional Ukraine").

3. Міжнародна 22-га щорічна конференція з макромаркетингу (22 Annual Macromarketing Conference). Берген, Норвегія, Норвезька школа економіки і адміністрації бізнесу, червень 1997 р.

Тема виступу: "Наражальні проблеми конкуренції і приватизації в Україні" ("Competition and Privatization Challenges in Transitional Ukraine").

4. Щорічна конференція Асоціації "Право і суспільство" 1997р. (1997 Annual Meeting Law and Society Association). Сант-Луїс, Міссурі, США, 29 травня - 1 червня 1997 р.

Тема виступу: "Правові засоби захисту від насильства і порушень в підприємницькій діяльності в Україні" ("Legal Means of Prevention of Violence and Violations in Business in Ukraine").

5. Тринадцятий науковий форум Вашингтонського консорціуму шкіл бізнесу (Thirteenth Annual Business Research Forum Washington Consortium of Schools of Business). Вашингтон, США, 26 квітня 1997р.

Тема виступу: "Правові проблеми іноземних інвестицій в Україні" ("Legal Issues of Foreign Investments in Ukraine").

6. Конференція Академії правового вивчення бізнесу 1997 р. (1997 Conference, Academy of Legal Studies in Business). Геттсбург, Пенсильванія, США, 17-18 квітня 1997 р.

Тема виступу: "Проблеми законодавства про підприємництво в Україні" ("Issues of Business Law in Ukraine").

7. Міжнародна конференція "Міжнародна освіта і національний інтерес" ("International Education and National Interest"). Вашингтон, США, 2-5 квітня 1997р.

Тема виступу: "Нагальні проблеми вищої освіти в Україні" ("Challenges of Higher Education in Transitional Ukraine").

8. Семінар Інституту Кеннана (Kennan Institute for Advanced Russian Studies Seminar). Вашингтон, США, 1 травня 1997 р.

Тема виступу: "Законодавство в Україні: підприємницька діяльність і її захист" ("Legislation in Ukraine: Business Activity and Its Protection").

9. Міжнародна науково-практична конференція, присвячена 150-річчю юридичного інституту ОДУ "Юридична освіта і правова держава". Одеса, 30-31 жовтня 1997 р.

Тема наукового повідомлення: "Правовое регулирование предпринимательской деятельности в Украине": опыт разработки и преподавания нового учебного спецкурса".

10. Конференція "Культурно-історичні, соціальні та правові аспекти державотворення в Україні". Одеса, 1996 р.

Тема повідомлення: "Организационно-правовые средства защиты от монополизма в Украине".

11. Науково-практична конференція "Концепція розвитку законодавства України". Київ, 1996 р.

Тема повідомлення: "До концепції розвитку законодавчого регулювання підприємницької діяльності в Україні".

12. Міжнародна науково-практична конференція молодих юристів "Майбутнє правової системи України". Київ, 1996 р.

Тема повідомлення: "Деякі проблеми забезпечення верховенства закону у законодавстві про підприємництво".

13. Міжнародна науково-практична конференція "Экономические проблемы развития производства", Одеса, 1995 р.

Тема повідомлення: "Правовые проблемы развития объединений предприятий".

14. III Всеукраїнська конференція "Стан кодифікаційного процесу в Україні: системність, пріоритети, уніфікація". Київ, 1995 р.

Тема повідомлення: "Кодифікація у цивільному законодавстві і проблеми законодавчого регулювання підприємницької діяльності та її захисту".

15. Міжнародна конференція "Проблеми психології часу". Одеса, 1995 р.

Тема повідомлення: "Некоторые временные аспекты в законодательстве о предпринимательстве".

16. Міжнародна науково-практична конференція "Проблеми економіки і становлення підготовки економічних кадрів в умовах переходу к ринку". Запоріжжя, 1995.

Тема повідомлення: "Защита от недобросовестной конкуренции как нарушения этико-правовых правил управления".

Публікації

По темі дисертації опубліковано - 37 матеріалів загальним обсягом більше 60 д.а., в тому числі 3 монографії, 29 наукових статей (з них - 11 статей у наукових виданнях, в яких можуть публікуватися основні результати дисертаційних робіт), 12 тез у матеріалах конференцій

Загальне число публікацій, в тому числі не за темою дисертації, 137 робіт.

Структура та обсяг роботи

Структура дисертації підпорядкована меті та завданню дослідження і складається із вступу, двох розділів, які об'єднують 8 підрозділів і 21 пункт, висновків і списку літератури (398 джерел).

Загальний обсяг дисертації - 368 сторінок.

Список використаних джерел - 35 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обґрунтовується актуальність теми дисертаційного дослідження, визначаються мета та завдання дослідження, вказується на його методологію, формулюється теоретичне і практичне значення основних положень дисертації, її наукова новизна, ступінь апробації та список публікацій по проблемі дисертаційного дослідження.

Перший розділ - "Загальна характеристика державного регулювання підприємницької діяльності в Україні" - складається з чотирьох підрозділів.

Підрозділ 1.1 присвячений дослідженню поняття підприємницької діяльності та її правового регулювання. Піддано аналізу значення і ознаки, види і суб'єкти підприємницької діяльності, норми підприємницького права.

У дисертації зазначається, що необхідними ознаками підприємницької діяльності, що дозволяють відокремити її від інших видів економічної діяльності, є: ініціативність і самостійність - підприємець має право без обмежень приймати рішення і здійснювати самостійно будь-яку діяльність, що не суперечить чинному законодавству; творчий і інноваційний характер - пошук нових можливостей, орієнтація на нововведення; систематичність - регулярність, професійність, постійний характер; ризиковий характер - перекладення на підприємця тягаря передбачення несприятливих наслідків і застосування заходів з метою їх превенції та усунення; цільове спрямування на одержання прибутку, максимізація якого є основною метою діяльності; самостійна юридична відповідальність; соціально відповідальний характер.

Обґрунтовується висновок про необхідність закріплення у законодавстві норм, що покладають на підприємців соціальну відповідальність, і заходів заохочення, що стимулюють її,

а також створення на локальному рівні етичних кодексів поведінки як організаційно-правових засобів впровадження професійної етики в підприємницьку діяльність.

Необхідними для характеристики підприємництва є його класифікації: за критерієм предмета - на виробниче і комерційне; за критерієм суб'єкта - на здійснюване фізичними особами і юридичними особами.

У дисертації підприємець визначається як фізична або юридична особа, яка здійснює підприємницьку діяльність легітимно, що підтверджується державною реєстрацією, а в деяких випадках-ліцензуванням і патентуванням окремих видів діяльності.

На підставі аналізу правового регулювання підприємницької діяльності в Україні зазначається, що підприємницьке право як галузь законодавства - це сукупність нормативних актів, що регулюють суспільні відносини у сфері підприємництва, які виникають у процесі реалізації конституційного права на підприємницьку діяльність.

У дисертації підкреслюється, що одним з напрямків вдосконалення законодавства про підприємництво є забезпечення верховенства закону, в тому числі підвищення ролі закону в регулюванні відносин у сфері підприємництва, його пряма реалізація або конкретизація в підзаконних нормативних актах, вилучення двітного тлумачення тощо. Враховуючи розосередження регулювання підприємницької діяльності в різних нормативних актах, існування в законодавстві про підприємництво безлічі нормативних актів, вважаємо за доцільне досягнення систематизації в формі кодификованого закону. Підприємницький кодекс як комплексний, міжгалузевий нормативний акт необхідний для спільного і погодженого використання різномірних норм у сфері підприємництва з метою забезпечення належної реалізації конституційного права на підприємницьку діяльність.

Норми підприємницького права, в залежності від обраного критерію, поділені у дисертації на: первинні правові норми (норми-принципи і норми-дефініції) та норми-правила поведінки: регулятивні та охоронні; загальні і спеціальні; матеріальні і процесуальні (процедурні); імперативні, диспозитивні і заохочувальні; уповноважуючі, зобов'язуючі і забороняючі; норми загальної дії, обмеженої дії і локальні норми.

У дисертації зазначається, що в законодавстві про підприємництво багато понять не визначено, існують недоліки визначення деяких понять, потребують погодження правові дефініції, що містяться в законах і підзаконних нормативних актах, внаслідок чого необхідна уніфікація дефінітивних норм підприємницького права.

Вважаємо за необхідне виділення охоронних норм підприємницького права у Законі "Про підприємництво" в окремому розділі "Санкції за порушення законодавства про підприємництво", де треба визначити підстави та види санкцій.

Домінування імперативних норм вважається виправданим у тих сферах підприємницького права, де переважає адміністративно-правовий метод регулювання, наприклад, на стадіях легітимації суб'єктів підприємницької діяльності, здебільшого, для регламентації діяльності державних органів, які здійснюють державну реєстрацію суб'єктів підприємниц-

тва, ліцензування окремих видів діяльності, що необхідно для захисту прав підприємців та суспільних інтересів. Однак норми, які регламентують відносини в сфері підприємництва, позначені надмірною імперативністю, раціональні межі якої в законодавстві про підприємництво ще не знайдені.

Підвищення ефективності правових заборон у законодавстві про підприємництво вимагає вдосконалення їх змісту і чіткого формулювання на законодавчому рівні, оптимізації санкцій за їх порушення.

Важливе значення для ефективної дії підприємницького права є досягнення оптимального співвідношення між нормами загальної дії і локальними нормами. Недоліком багатьох локальних актів у сфері підприємництва є повторення ними норм загальної дії на шкоду специфіці певного суб'єкта, тобто недостатнє використання механізму індивідуального правового регулювання. Це особливо притаманне установчим документам суб'єктів підприємницької діяльності. Складність характеристики установчого договору, змісту і виконання викликають необхідність більш детальної регламентації його законодавством.

Поняттю державного регулювання підприємництва присвячений підрозділ 1.2 роботи, де піддана аналізу роль держави у регулюванні ринкової економіки та державне регулювання підприємницької діяльності в період переходу до ринкової економіки в Україні.

На підставі такого аналізу зазначається, що капіталістична економіка, через втручання держави, зазнала фундаментальних змін. Вона стала "змішаною економікою", тобто системою, де державні і приватні підприємства співіснують і державі відводиться підсилююча роль в сфері економіки, що, в результаті, означає і розширення сфери регулювання підприємницького права. Ні в одній з проаналізованих у дисертації країн ЄС, США і Японії держава не відходить від економічних справ, скоріше, навпаки, в цих країнах вплив держави на економіку посилюється шляхом, зокрема, регулювання, збільшення частки державної власності і промислового планування.

У дисертації обґрунтовується думка про те, що існуюча нині вільна ринкова економіка в країнах із розвинутою ринковою економікою є поєднанням ринкового механізму і окремих видів державного регулювання економіки за наявності відмінностей в ступені і засобах державного впливу на неї. Тенденція посилення вимоги державного впливу на економіку в розвинених країнах пояснюється необхідністю досягнення міжнародної конкурентноспроможності через посилення інтенсивності боротьби за світові ринки.

Аналіз державного регулювання економіки призводить до висновку, що в умовах перехідної економіки необхідне "змішане" регулювання економіки як поєднання саморегулювання конкурентного ринку і державного впливу на економіку, в тому числі, її державного регулювання.

У дисертації підкреслюється, що невиправданим є заперечення і критика всіх форм державного впливу на економіку і підприємницьку діяльність або всіх засобів їх державного регулювання. Однак не можна стверджувати і зворотнє, що будь-яке державне регулюван-

ня і вплив на економіку і підприємницьку діяльність є ефективним у досягненні його мети. Слід уникати надмірного регулювання економіки і підприємницької діяльності, що завдає шкоди саморегулюванню ринку. Необхідне досягнення оптимального поєднання ринкових і державних регуляторів економіки і підприємницької діяльності. Державне регулювання в умовах переходу до ринку вимагає численних змін засобів впливу на суб'єктів підприємництва.

Зокрема, необхідно вдосконалення регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні. Так, вважається необхідним прийняття Закону "Про заходи державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності", де, зокрема, визначити заходи її регулювання, а також передбачити, що інші заходи державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності шляхом втручання і встановлення обмежень органами державної влади не допускаються. Доцільно на законодавчому рівні сформулювати загальне поняття заходів державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності, враховуючи застосування засобів захисту в екстраординарних ситуаціях.

У дисертації обігрується думка про те, що з метою виявлення можливостей його вдосконалення державне регулювання в цілому і його окремі засоби і сфери, зокрема, підлягають аналітичній оцінці. Для визначення того, чи є регулювання в конкретній ситуації виправданим, необхідний попередній аналіз таких аспектів:

- визначення мети регулювання і ступеня його впливу на обмеження ринку, тобто визначення необхідності і наслідків впливу;

- визначення засобу впливу регулювання на ринок;

- дослідження впливу регулювання економіки на досягнення іншої економічної мети, а також на міжнародну конкурентноспроможність;

- визначення можливих побічних і вторинних результатів регулювання;

- дослідження альтернативних підходів;

- аналіз витрат на державне регулювання і його результатів.

Державне регулювання допускає можливість використання примусового механізму до суб'єктів підприємницької діяльності, які не дотримуються встановлених законодавством правил. Альтернативою цьому є використання таких опосередкованих засобів державного впливу як сприяння і заохочення підприємництва.

У дисертації підкреслюється, що державне регулювання підприємницької діяльності не є достатнім для створення сприятливого оточення підприємництва. Необхідне формування комплексу організаційно-правових заходів для створення макросередовища підприємницької діяльності, включаючи розвинену інфраструктуру підтримки підприємництва, правові механізми стимулювання розвитку підприємницької діяльності і ефективні системи захисту прав і законних інтересів підприємців, а також суспільних і державних інтересів в сфері підприємництва.

Підрозділ 1.3 присвячений дослідженню адміністративно-правових засобів регулювання підприємництва в Україні.

У роботі зазначається, що важливу роль у системі організаційно-правових засобів регулювання підприємницької діяльності в Україні відіграють адміністративно-правові засоби.

Зокрема, у системі охоронних засобів примусового характеру, як самостійна підсистема діють міри адміністративного примусу (санкції), що застосовуються при порушенні законодавства, яке регулює відносини підприємця з державними органами, зокрема, тими, що здійснюють функції державного регулювання підприємництва, у сфері управління.

Міри адміністративного примусу, в свою чергу, поділяються на міри адміністративної відповідальності, що застосовуються до суб'єктів підприємництва за правопорушення в сфері управління, і міри адміністративного запобігання і попередження правопорушень (міри захисту).

Адміністративно-правові міри захисту - це міри адміністративного примусу, що застосовуються як за наявності, так і за відсутності складу правопорушення, спрямовані на запобігання і попередження правопорушень або усунення їх шкідливих наслідків.

Виходячи з цього поняття, до адміністративно-правових засобів (мір) захисту відноситься ряд передбачених в законодавстві про підприємництво охоронних примусових заходів впливу:

- тимчасове припинення (зупинення) діяльності суб'єкта підприємництва;
- тимчасове зупинення операцій на банківських рахунках суб'єкта підприємництва;
- застосування індивідуального режиму ліцензування;
- застосування антидемпінгових процедур;
- обмеження імпорту товару;
- відмова у державній реєстрації суб'єктів підприємництва, зовнішньоекономічних договорів, іноземних інвестицій, видачі ліцензії;
- вилучення товарів, документів і інших предметів;
- припинення (заборона) господарюючими суб'єктами відвантаження, реалізації (продажу) і виробництва товарів, виконання робіт і надання послуг;
- примусове припинення (ліквідація або реорганізація) суб'єктів підприємництва;
- безоплатне вилучення прибутку, незаконно отриманого суб'єктом підприємництва в результаті порушення законодавства;
- визнання недійсними актів управління ненормативного характеру.

У дисертації зазначається, що адміністративно-правові засоби захисту у сфері підприємництва регламентуються різними законами, деякі з цих засобів або підстави чи процедура їх застосування передбачені підзаконними нормативними актами, інколи, у протиріччі з законом.

Тому обґрунтовується думка про те, що адміністративно-правові засоби захисту у сфері підприємництва потребують закріплення на рівні закону, де необхідно передбачити їх систе-

му, підстави і процедуру застосування, зокрема, чітко визначити повноваження по їх застосуванню відповідних державних органів, у тому числі тих, що виконують функції регулювання підприємництва, право суб'єктів підприємницької діяльності на судове оскарження застосування до них адміністративно-правових санкцій.

Зокрема, застосування міри захисту у вигляді обмеження імпорту товару потребує деталізації. Норми Положення про порядок застосування обмежень імпорту товару відповідно до норм і принципів системи ГАТТ (СОТ) містять лише загальні правила щодо застосування обмежень імпорту товару. Ці питання вимагають більш повного і детального регулювання, оскільки, зокрема, проведення розслідування, визначення наявності причинно-наслідкових зв'язків між збільшенням обсягу імпорту товару і заподіянням серйозної шкоди галузі національного виробництва або загрозою її заподіяння, характеру та терміну обмеження імпорту товару, мають складний характер.

Засоби захисту внутрішнього ринку і, отже, вітчизняних підприємств, зокрема, від нечесної торгівлі, не вичерпуються лише обмеженням імпорту товару, тому необхідно регламентувати застосування всіх засобів забезпечення захисту внутрішнього ринку. Зокрема, доцільно передбачити, що у випадку імпорту будь-якого товару (товарів) у настільки великій кількості або на таких умовах, коли завдається істотна шкода або виникає загроза заподіяння такої шкоди виробникам подібних або безпосередньо конкуруючих товарів на території України, Кабінет Міністрів України має право вжити заходів такою мірою і на такий термін, що можуть бути необхідні для усунення серйозної шкоди або запобігання загрози заподіяння її, в формі кількісних обмежень або введення спеціального підвищеного мита.

Необхідне розроблення в Україні законодавчих актів, що регулюють засоби захисту внутрішнього ринку і вітчизняних підприємств у формі антидемпінгових, компенсаційних і інших охоронних заходів (обмеження імпорту товару), заснованих на нормах і принципах СОТ, з метою вдосконалення механізму захисту економічних інтересів України при ввезенні товарів на її митну територію.

У дисертації обґрунтовується думка про те, що засобами захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності від незаконних актів державних органів, їх втручання в господарську діяльність підприємств є такі:

визнання недійсними (повністю або в частині) актів державних і інших органів, які не відповідають законодавству і порушують права і інтереси суб'єктів підприємницької діяльності, що охороняються законом;

повернення з бюджету грошових коштів, безпідставно списаних у вигляді санкцій або по інших підставах державними органами в безспірному порядку;

відшкодування збитків, заподіяних підприємцям неправомірними актами державних органів.

Адміністративно-правові засоби забезпечення легітимації суб'єктів підприємницької діяльності в Україні проаналізовані у підрозділі 1.4 роботи, де, зокрема, досліджені охоронні засоби забезпечення державної реєстрації суб'єктів підприємництва та адміністративно-правові санкції за порушення правил ліцензування окремих видів підприємницької діяльності в Україні.

У дисертації зазначається, що легітимація суб'єктів підприємницької діяльності в Україні може включати: один елемент - державну реєстрацію (для заняття тими видами діяльності, що не вимагають ліцензування або патентування); два елементи - державну реєстрацію і ліцензування (для заняття тими видами діяльності, що вимагають ліцензування); три елементи - державну реєстрацію, ліцензування і патентування (для заняття видами діяльності, що вимагають і ліцензування, і патентування).

Суперечливість законодавства про ліцензування створює основу для довільного тлумачення службовими особами цих актів і простір для свавілля у відомчому правовому регулюванні, безконтрольності діяльності ліцензійних органів. Існування невинноватих множин підзаконних нормативних актів, що регулюють питання державної реєстрації і ліцензування нерідко на шкоду Закону "Про підприємництво", а також відсутність їх взаємозгоди і погодженості, тобто системного зв'язку нормативних актів, викликає неповне і недостатнє регулювання процесу легітимації.

Підкреслюється, що законодавство про державну реєстрацію суб'єктів підприємницької діяльності, ліцензування і патентування окремих видів цієї діяльності потребує систематизації не на рівні підзаконних актів, а на законодавчому рівні. Необхідна розробка єдиного нормативного акта, що регулює всю процедуру легітимації суб'єктів підприємництва. Вирішення цього питання на законодавчому рівні дасть змогу усунути внутрішню суперечливість численних відомчих нормативних актів, що запроваджують ускладнені умови і вимоги подання додаткових документів.

У роботі внесена пропозиція поіменувати статтю 164 КпАП України "порушення правил легітимації суб'єктів підприємництва", доповнити її, зазначити адміністративну відповідальність суб'єктів підприємництва і посадових осіб відповідних державних органів, у разі: заняття підприємницькою діяльністю без патенту, якщо його одержання передбачене законодавством; недостовірності відомостей, поданих у заяві про видачу ліцензії і доданих до неї документів; невиконання суб'єктом підприємництва обов'язку у разі зміни відомостей, указаних у ліцензії, подати заяву для переоформлення ліцензії; невиконання суб'єктом підприємництва обов'язку у разі зміни місцезнаходження повідомити про це орган державної реєстрації; порушення посадовими особами державних органів та органів місцевого самоврядування термінів реєстрації та вимогу подання для реєстрації документів, не передбачених законом; недотримання посадовими особами органа, що видає ліцензії, порядку видачі ліцензії.

У дисертації обґрунтовується думка про те, що до охоронних засобів (мір захисту), застосовуваних при реєстрації суб'єктів підприємницької діяльності, можна віднести ряд примусових мір впливу, що можуть застосовуватися до реєстрації і після її провадження, до суб'єктів підприємницької діяльності і до реєструючих органів. Це:

- відмова в державній реєстрації суб'єктів підприємницької діяльності;
- визнання в судовому порядку недійсним рішення реєструючого органу про відмову в реєстрації суб'єкта підприємницької діяльності;
- спонукання в судовому порядку реєструючого органу здійснити реєстрацію при ухиленні його від виконання обов'язку по реєстрації;
- визнання в судовому порядку недійсними установчих документів;
- скасування державної реєстрації.

Особливо підкреслюється, що нечітке формулювання в законодавстві підстав застосування багатьох з зазначених правоохоронних засобів, неопрацьованість процедури реалізації і правових наслідків застосування знижують їх превентивний і охоронний вплив при державній реєстрації суб'єктів підприємницької діяльності. Для запобігання труднощам їх застосування в практиці вважаємо за необхідне вдосконалення законодавства в цій сфері відносин.

Зокрема, доцільно передбачити в законодавстві деякі з зазначених засобів захисту і підстави їх застосування, що потребують нормативного закріплення.

Зокрема, пропонується закріпити в законодавстві як міру захисту прав підприємців визнання в судовому порядку недійсним рішення реєструючого органу про відмову в реєстрації і спонукання в судовому порядку реєструючого органу здійснити реєстрацію в випадку його ухилення від виконання обов'язку по реєстрації суб'єктів підприємницької діяльності.

Вважаємо за необхідне закріплення як самостійного правоохоронного засоба визнання в судовому порядку недійсними установчих документів (повністю або в частині) за наступними підставами: а) встановлення недостовірності відомостей, що містяться в наведених документах, б) невідповідність установчих документів законодавству України.

У роботі обґрунтовується те, що доцільно передбачити попередження суб'єкта підприємницької діяльності про необхідність внесення відповідних доповнень і (або) змін в установчі документи як обов'язкову попередню умову скасування державної реєстрації внаслідок невідповідності установчих документів вимогам законодавства.

Вважаємо за необхідне затвердити в законодавстві, що визнання рішення про державну реєстрацію суб'єктів підприємницької діяльності недійсним можливо у разі: 1) порушення встановленого порядку створення суб'єкта або невідповідність установчих документів вимогам законодавства; 2) визнання недійсними установчих документів, на підставі яких була здійснена державна реєстрація; 3) відсутність всіх необхідних документів для реєстрації; 4) порушення чинного законодавства реєструючими органами.

У дисертації зазначається, що нормативне регулювання ліцензування окремих видів підприємницької діяльності здійснюється поряд з Законом України "Про підприємництво"

великою кількістю підзаконних нормативних актів здебільшого відомчого рівня. Таке положення, неприпустиме в цілому, ще більш невилправдане щодо передбачених в таких актах наслідків порушення порядку і правил ліцензування і здійснення ліцензованого виду діяльності (відмова у видачі ліцензії, продовженні терміну її дії, зупинення і анулювання її чинності), оскільки йдеться про застосування адміністративно-правових санкцій, характер і підстави застосування яких, в основному, не повинні залежати від специфіки конкретного виду діяльності.

Регламентация застосування адміністративно-правових санкцій при здійсненні ліцензування підприємницької діяльності, що є мірами захисту прав підприємців та інтересів суспільства і держави, повинна визначатися тільки в законі. Таким чином була б усунена внутрішня суперечливість численних відомчих нормативних актів, у тому числі і того, що стосуються підстав і процедури застосування мір захисту в цій сфері, а також усунені зазначені вище прогалини у регулюванні.

Зокрема, необхідно на законодавчому рівні встановити вичерпний перелік підстав відмови у видачі ліцензії, для запобігання різниці у їх визначенні у відомчих нормативних актах і суб'єктивного відомчого підходу, що буде сприяти їх одноманітному застосуванню.

Розбіжність у визначенні видів адміністративно-правових санкцій за порушення правил і порядку ліцензування і здійснення ліцензованих видів діяльності не зумовлена специфікою окремих видів діяльності і тому невилправдана. У зв'язку з цим на законодавчому рівні доцільне досягнення однаковості санкцій, що застосовуються при ліцензуванні окремих видів підприємницької діяльності, якщо характер цих санкцій не зумовлений особливостями конкретного виду діяльності.

Більш повне закріплення на законодавчому рівні правових засобів захисту при ліцензуванні окремих видів підприємницької діяльності (чітке визначення підстав їх застосування і процедури, правових наслідків) буде сприяти надійнішому захисту прав і правопорядку у сфері підприємництва.

Розділ другий - "Організаційно-правові засоби антимонопольного регулювання підприємництва та захисту від недобросовісної конкуренції в Україні" - складається з чотирьох підрозділів.

У підрозділі 2.1 дана загальна характеристика антимонопольного регулювання, зокрема, антимонопольного регулювання у державах з ринковою економікою, та зазначені особливості антимонопольного регулювання в період переходу до ринкової економіки.

Внаслідок аналізу антимонопольного регулювання в США, ЄС і Японії у дисертації зазначається, що у розвинених країнах конкуренція розглядається як фундаментальний елемент ринкової економіки, найбільш дієвий інструмент для досягнення оптимального розміщення ресурсів і, з допомогою цього, оптимальної продуктивності, а, отже, стабільного функці-

онування економіки. Для захисту конкуренції у сфері підприємницької діяльності було прийняте антимонопольне законодавство.

На підставі дослідження антимонопольного регулювання у розвинених країнах зазначається, що воно розрізняється декількома аспектами. По-перше, існують розбіжності в обсязі антимонопольного регулювання, що охоплюється законодавством. По-друге, різні підходи його реалізації. Якщо США встановлює правило "per se" стосовно багатьох видів обмежувальної підприємницької практики, визнаючи їх незаконними без обліку будь-яких конкретних обставин і аргументів, то, наприклад, в законодавстві ЄС підхід дещо інший - угоди, що суперечать суспільному інтересу, заборонені, однак передбачений ряд винятків. По-третє, навіть за умов схожої законодавчої бази антимонопольної політики в різних країнах, є істотні відмінності у практиці її здійснення, оскільки вона реалізується, здебільшого, державними відомствами, що мають значну міру власного розсуду. По-четверте, характер санкцій за порушення антимонопольного законодавства визначає певною мірою вплив конкурентної політики. Ці санкції різні в різних країнах. Так, наприклад, якщо в США великі розміри штрафів, потрійне відшкодування збитків та тюремне ув'язнення можливі як покарання за порушення антиitrustовського законодавства, то в країнах ЄС санкції менш жорсткі.

У дисертації зазначається, що при розробці і вдосконаленні антимонопольного законодавства у країнах з перехідною ринковою економікою, зокрема, в Україні, необхідно враховувати сучасну тенденцію до уніфікації правових інститутів. Основні законодавчі категорії і інститути у сфері антимонопольного регулювання були ретельно перевірені у практиці ринкових економік 20-го сторіччя, що лідирують. Отже, законодавство і досвід індустріальних країн є цінним джерелом інформації для ефективного здійснення конкурентної політики у перехідний період до ринку. Тому можливо використання досвіду антимонопольного регулювання у розвинених країнах, що має довгу і успішну історію.

Однак досвід країн з розвинутою ринковою економікою не може бути безпосередньо застосований або адаптований в країнах, що здійснюють перехід до ринкової економіки, зокрема, в Україні, зважаючи на особливості перехідного періоду. Розвиток антимонопольного регулювання в Україні повинен враховувати як прогресивний досвід розвинених країн, так і особливості національних умов і перехідного періоду до ринкової економіки.

У дисертації підкреслюється, що антимонопольне регулювання підприємницької діяльності в країнах, що здійснюють трансформацію до ринкової економіки, має важливе значення у регулюванні перехідної економіки і стає невід'ємною частиною економічної політики, спрямованої на економічний розвиток, підвищення добробуту і досягнення міжнародної конкурентоспроможності. Необхідним елементом конкурентної політики є ефективне антимонопольне законодавство.

Особливості антимонопольного законодавства в цих країнах порівняно з країнами, що мають розвинену ринкову економіку і конкурентні умови, зумовлені процесом трансформації

до ринкової економіки, відсутністю конкурентного середовища і високим ступенем монополізму. Це визначає і основну спрямованість антимонопольного законодавства на створення конкурентного середовища (в т. ч. демонополізацію), на відміну від ринкових економік, де основне завдання законодавства полягає у захисті вже існуючого конкурентного середовища шляхом обмеження проявів і розвитку монополізму.

Антимонопольне законодавство і його реалізація, як і в цілому антимонопольна політика, важливі в період переходу до ринкової економіки, але не є єдиними і достатніми засобами сприяння конкуренції і забезпечення сприятливого оточення для підприємництва. Оскільки антимонопольна політика не діє ізольовано, важливий її взаємозв'язок з іншими напрямами економічної політики (наприклад, індустріальною).

Важливою тенденцією розвитку національного антимонопольного законодавства в країнах Центральної і Східної Європи в період переходу до ринкової економіки є приведення його у відповідність із законодавством ЄС. Розвиток цієї тенденції має особливе значення для тих європейських країн, які перебувають у процесі трансформації до ринкової економіки і прагнуть приєднатися до Спільного Ринку або підтримувати тісні зв'язки з ним.

Захист від порушень антимонопольного законодавства в Україні досліджений у **підрозділі 2.2** роботи, де аналізуються порушення антимонопольного законодавства (зловживання монопольним становищем на ринку, антиконкурентні узгоджені дії та дискримінація підприємців) і санкції за їх вчинення.

Внаслідок аналізу законодавства про зловживання монопольним становищем на ринку в Україні і практики його застосування, а також порівняння із зарубіжними аналогами у дисертації зроблені пропозиції з метою вдосконалення законодавства.

Зокрема, зазначається, що використання у Законі України "Про обмеження монополізму та недопущення недобросовісної конкуренції у підприємницькій діяльності" для визначення домінування на ринку виключно критерію частки підприємця на ринку не є задовільним. Для визнання становища підприємця домінуючим необхідно виявлення двох умов його частки на ринку і здатності обмежувати конкуренцію. З точки зору критерію "здатність обмежувати конкуренцію" домінуючим слід визнавати становище підприємця на ринку певного товару, що дає йому можливість здійснювати вирішальний вплив на конкуренцію, ускладнювати доступ на ринок іншим підприємствам або іншим чином обмежувати свободу їх підприємницької діяльності.

Виявлення домінуючого становища підприємця не повинне зводитися лише до визначення його частки на ринку, а мати комплексний характер, який включає врахування наявності конкуренції, доступу інших підприємців на ринок, існування бар'єрів для доступу на ринок тощо. Про домінування суб'єкта на ринку може свідчити те, що у нього немає ані єдиного конкурента або він не зазнає істотної конкуренції, займає по відношенню до конкурентів переважне становище на національному або локальному ринку, куди доступ

обмежений, що призводить до незалежності його діяльності від конкурентів, покупців або постачальників.

Критерій частки на ринку повинен бути підставою не факту домінування на ринку, а лише його презумпції, що може бути спростована підприємцем шляхом доведення, що його становище на ринку не є домінуючим, незважаючи на перевищення граничної величини частки на ринку.

У дисертації обгрунтовується думка про те, що необхідно сформулювати в Законі визначення поняття "зловживання монопольним становищем на ринку", де, як основний критерій визнання тієї або іншої дії або бездіяльності зловживанням, обрати можливість істотного обмеження ним конкуренції, що виключалося би при нормально функціонуючій конкуренції на ринку.

Перелік названих в Законі дій, що визнаються зловживанням монопольним становищем на ринку, не повинен мати вичерпного характеру, оскільки зловживанням слід визнавати не тільки безпосередньо зазначені в законі дії, але і будь-яку поведінку домінуючого на ринку суб'єкта, що може істотно негативно впливати на конкурентну структуру ринку. Іншими словами, це ті дії і бездіяльність такого суб'єкта, предметом, потенційним або дійсним результатом яких є істотне обмеження конкуренції, що перешкоджає доступу на ринок, обмежує ринкові можливості інших суб'єктів або дискримінує їх.

У дисертації зазначається, що необхідно передбачити можливість виключення протиправності певних дій, які формально відповідають ознакам правопорушень, при доведенні суб'єктами, що їх учинили, відсутності істотних для ринку і конкурентноспроможності негативних наслідків.

На підставі аналізу законодавства України про антиконкурентні узгоджені дії, практики його застосування, зазначається, що Антимонопольний комітет України визнає неправомірними певні дії асоціації, спрямовані на координацію (погодження) підприємницької діяльності її учасників на шкоду конкуренції. Отже, в антимонопольній практиці спостерігається тенденція до поширеного тлумачення цих правопорушень, що включають не тільки дії двох або більш суб'єктів господарювання, але і дії (рішення) єдиного суб'єкта - господарського об'єднання.

Тому вважаємо за необхідне включити в число заборонених узгоджених дій поряд з угодами також антиконкурентних дій господарських об'єднань, спрямованих на протиправну координацію (погодження) самостійної підприємницької діяльності її учасників.

Зроблені, зокрема, наступні пропозиції щодо вдосконалення антимонопольного законодавства.

Необхідно передбачити в законодавстві України загальновизначений поділ антиконкурентних угод на горизонтальні і вертикальні.

Одним з критеріїв визнання або не визнання угод забороненими повинно бути враху-

вання становища на ринку суб'єктів, що беруть участь в них, зокрема, їх частки на ринку. Заборона не повинна охоплювати угоди, які не викликають істотних обмежень конкуренції, якщо їх учасниками є суб'єкти господарювання з невеликою ринковою часткою.

Перелік погоджених дій, що визнаються Законом забороненими, не повинен бути виїмковим, а охоплювати лише деякі типові правопорушення.

Необхідно попередити можливість виключення із заборони погоджених дій, які, хоч і мають формально ознаки правопорушень, але сприятливі щодо вдосконалення виробництва або розподілу товарів чи економічному, технічному прогресу, діяльності малих і середніх підприємств на внутрішньому ринку, що підсилюють конкурентноспроможність українських товарів на міжнародних ринках.

Аналіз законодавства про дискримінацію суб'єктів господарювання органами державної влади, місцевого самоврядування та адміністративно-господарського управління і контролю дозволяє зробити такі пропозиції з метою вдосконалення законодавства.

Необхідно попередити перелік конкретних складів правопорушень, що визнаються дискримінаційною діяльністю зазначених органів, формулюванням загальної заборони на здійснення такої діяльності. Така заборона повинна бути основоположною при визначенні кола заборонених дій, виходячи із спільного спрямування на обмеження конкуренції. Тому і перелік конкретних складів порушень повинен бути не вичерпним, а похідним до цієї загальної заборони і вказувати лише на найбільш типові її прояви.

Вимагає уточнення і загальне позначення цього виду правопорушень терміном "дискримінація суб'єктів господарювання". Вважаємо, що коло визначених в Законі і таких, що потребують заборони дій і угод вищезазначених органів охоплює не тільки власне дискримінацію, але і інші антиконкурентні дії, що варто уточнити в законі.

Внаслідок аналізу названих вище порушень антимонопольного законодавства, у дисертації підкреслюється, що заборона учиняти всі три види проаналізованих дій (зловживання монополієм становищем на ринку, антиконкурентні узгоджені дії і дискримінацію підприємців) прямо не сформульована в Законі. У відповідних нормах антимонопольного законодавства не вказується, що зазначені дії є забороненими. Заборона здійснення таких дій випливає із загрози застосування санкцій за їх учинення, передбачених Законом. Таке формулювання заборон в антимонопольному законодавстві вважаємо необґрунтованим. Тому необхідно в законі вказати, що зазначені дії забороняються (не допускаються). Тоді диспозиція відповідної заборонної норми була б прямо сформульована, а гіпотеза містила б ті умови, за яких дії забороняються.

У дисертації зазначається, що необхідно визначити поняття названих в Законі трьох основних видів правопорушень. В той час, як заборонені Законом види діяльності, що порушують антимонопольне законодавство, повинні бути вичерпними, перелік їх найбільш типових складів правопорушень, навпаки, не повинен мати вичерпного характеру.

Однією з важливих проблем вдосконалення антимонопольного законодавства є підвищення ефективності системи санкцій, які застосовуються за порушення антимонопольного законодавства.

У дисертації обґрунтовуються, зокрема, такі пропозиції з метою вдосконалення санкцій.

В законодавстві доцільно передбачити вичерпний перелік підстав застосування санкцій.

Необхідно привести статті 166-1 - 166-4 КпАП України у відповідність із Законом України "Про обмеження монополізму...", оскільки при формулюванні правопорушень антимонопольного законодавства і санкцій за їх учинення в КпАП необхідне врахування змін, внесених у Закон у березні 1998 р.

Оскільки примусовий поділ монопольних утворень є адміністративно-правовою санкцією за порушення антимонопольного законодавства, регулююча його норма (стаття 16 Закону) повинна міститися не в розділі IV "Державний контроль за додержанням антимонопольного законодавства", а в розділі V "Відповідальність за порушення антимонопольного законодавства". Обов'язковою умовою застосування примусового поділу монопольних утворень повинне бути дійсне або потенційне істотне обмеження конкуренції як наслідок зловживання монопольним становищем на ринку. Необхідне також врахування факторів діяльності підприємця, що призвели до монопольного становища на ринку. Якщо таке становище було досягнуте внаслідок ефективної діяльності підприємця, вважаємо за доцільне виключення можливості його примусового поділу протягом певного періоду часу після досягнення монопольного становища на ринку.

Для більшої ефективності в досягненні запобіжного ефекту, вважаємо за необхідне доповнити перелік адміністративно-правових примусових заходів впливу, які застосовуються антимонопольними органами, спонуканням правопорушників до: усунення наслідків порушень антимонопольного законодавства, розірвання або зміни договорів, що суперечать антимонопольному законодавству, а також укладання договору з іншим підприємцем.

Детальне регулювання процедури розгляду справ про порушення антимонопольного законодавства Антимонопольним комітетом України повинне бути не в відомчому нормативному акті, що називається "тимчасовими правилами...", але діє вже протягом чотирьох років, а на законодавчому рівні. Це значно сприятиме забезпеченню законності, гласності, колегіальності тощо при розгляді справ про порушення антимонопольного законодавства Антимонопольним комітетом України і його органами.

Підрозділ 2.3 присвячений дослідженню контролю за економічною концентрацією суб'єктів підприємницької діяльності. Зокрема, проаналізовано законодавство про контроль за економічною концентрацією в країнах з ринковою економікою та в Україні.

На підставі аналізу законодавства про контроль за економічною концентрацією в країнах з ринковою економікою зазначається, що контроль за економічною концентрацією визнається істотнішим компонентом конкурентної політики. Хоча не може бути єдиної політики щодо концентрації для всіх країн з різними економічними, правовими і соціальними системами,

окремі положення законодавства про контроль за нею довели свою корисність в країнах з ринковою економікою і тому можуть бути запропоновані для вдосконалення відповідного контролю в країнах, які здійснюють трансформацію до ринкової економіки.

Досвід розвинених країн показує, що краще попередити небажану концентрацію, ніж регулювати її після здійснення. Тому основний акцент в законодавстві слід робити на контролі, що передуює концентрації.

Основними критеріями для оцінки концентрації, які слід враховувати, повинні бути результати запропонованої концентрації на окремих ринках (що як сприяють конкуренції, так і протидіють їй). Такі критерії можуть припустити врахування інших факторів для дозволу або заборони окремої концентрації, зокрема, визначення відповідного ринку, рівня його концентрації, бар'єрів до вступу на ринок і факторів щодо діяльності фірми на ринку.

З процедурної сторони переважаючим є обов'язкове попереднє повідомлення про запропоновану концентрацію для того, щоб взяти під контроль значну концентрацію і отримати про неї детальну інформацію. Разом з тим для спрощення контролю і зниження тягара повідомлення, концентрація малих фірм може бути виключена з тих, що вимагають попереднього повідомлення. Однак придбання малих підприємств великими фірмами повинно підлягати контролю, з тим щоб не допустити антиконкурентних наслідків такої концентрації.

Корисним є встановлення в законодавстві можливості дозволу уповноваженим органом концентрації за певних умов з визначенням зобов'язань її учасників по вдосконаленню умов конкуренції (наприклад, позбавлення підприємств, що поєднуються, певних структурних підрозділів).

Для вдосконалення процесу урегулювання економічної концентрації суб'єктів підприємницької діяльності в Україні вважаємо необхідним на законодавчому рівні визначити поняття "економічна концентрація підприємств" і передбачити перелік дій, що визнаються концентрацією.

Вважаємо обґрунтованою практику застосування Антимонопольним комітетом України контролю за концентрацією, коли при вирішенні питання про надання згоди на концентрацію враховуються не тільки її негативні наслідки для конкуренції окремого ринку (можливість його монополізації, тобто створення монопольного становища або значного підсилення монопольного становища учасника концентрації, перешкоди виникненню і розвитку конкуренції), але і позитивні результати для загальнонаціональних інтересів.

Тому пропонуємо передбачити в законодавстві можливість надання згоди на економічну концентрацію, якщо: а) вона не призводить до монополізації товарних ринків або обмеження конкуренції, б) вона призводить до негативних наслідків для конкуренції на певному ринку, але її позитивні результати для суспільних інтересів переважають.

У дисертації обґрунтовується думка про те, що для захисту прав підприємств, що бе-

руть участь в концентрації, необхідно передбачити в законодавстві перелік дій і зобов'язань, що вказуються у рішенні про відмову у згоді на концентрацію, за умови виконання яких антимонопольні органи будуть мати підстави для надання згоди на концентрацію, а також їх критерії. Вважаємо за можливе зарахувати до них як дії, спрямовані на забезпечення конкуренції, так і зобов'язання структурного характеру, зокрема, вимоги певної реорганізації суб'єктів, що беруть участь в концентрації.

Підбиваючи підсумок аналізу антимонопольного регулювання в цілому, у дисертації зазначається, що антимонопольне законодавство як основа антимонопольного регулювання потребує вдосконалення і розвитку. Превалюючий нині заборонний характер Закону "Про обмеження монополізму і недопущення недобросовісної конкуренції у підприємницькій діяльності" може певною мірою негативно позначитися на розвитку підприємництва за умов відсутності досить ефективних стимулюючих засобів.

Переважає значення серед правових засобів забезпечення належного рівня конкуренції в економіці України повинні надаватися не заборонним і репресивним заходам, а запобіжним і позитивним засобам сприяння і стимулювання конкуренції в підприємницькій діяльності. Тому необхідне закріплення в законодавстві різних заходів по підтримці розвитку дрібних і середніх підприємств, ініціативного розукрупнення монопольних утворень тощо.

Потребує закріплення в Законі норма про заохочення, підтримку і захист державою дій, що вживаються фізичними і юридичними особами для забезпечення конкуренції і протидії антиконкурентної діяльності, а також обов'язок всіх державних органів влади, місцевого самоврядування, адміністративно-господарського управління та контролю по підтриманню конкуренції і недопущенню порушень антимонопольного законодавства.

Антимонопольне законодавство позначене засиллям підзаконних відомчих актів, що регулюють чимало важливих питань, в тому числі контроль за економічною концентрацією, процедурні положення, в той час як чимало відповідних норм Закону надто абстрактні і декларативні. Тому систематизація антимонопольного законодавства необхідна на законодавчому рівні в комплексному Законі.

Вдосконалення і розвиток антимонопольного законодавства в єдиній системі і в комплексі з економічними і організаційними заходами за умовою їх погодження буде сприяти створенню єдиної системи і ефективного механізму протидії монополізму в Україні

Організаційно-правовим засобам захисту від недобросовісної конкуренції в підприємстві України присвячений підрозділ 2.4 роботи. Піддано аналізу поняття недобросовісної конкуренції, правопорушення в цій сфері, зокрема, недобросовісна реклама, і санкції за їх учинення.

Внаслідок дослідження законодавства про захист від недобросовісної конкуренції, практики його застосування, а також порівняння з зарубіжними аналогами у дисертації зазначається, що для задоволення вимоги підприємця про захист від неправомірного використан-

ня його найменування або знаків для товарів і послуг йому слід довести: його пріоритет в використанні знака як знака для товарів і послуг або найменування як фірмового найменування; порушення його прав відповідачем шляхом використання ідентичного знака або найменування; можливість змішування з його діяльністю.

Виходячи зі змісту Закону, в спорах про неправомірне використання ділової репутації підприємця немає необхідності доводити, що у порушника був умисел або інша форма вини при його здійсненні, спрямовані на змішування споживачем джерела товару або послуги. Не є необхідним також встановлення дійсного змішування, а достатньо встановити його імовірність.

Склад правопорушення, передбачений статтею 4 Закону, охоплює використання лише ідентичного знака для товарів і послуг або найменування, що призводять до змішування. Однак використання схожих знаків для товарів і послуг і найменувань щодо товарів, послуг або суб'єктів підприємництва, які безпосередньо конкурують друг з другом, також може викликати змішування з діяльністю іншого підприємця і завдати йому шкоди.

Тому вважаємо за необхідне внести відповідні зміни в статтю 4 Закону, включивши використання підприємцем ідентичного або схожого знака чи найменування, що призводить до змішування або імовірності змішування з товарами, послугами і діяльністю іншого суб'єкта підприємництва. При цьому необхідне встановлення факту, що найменування і товарні знаки є істотно схожими і що товар, послуга і суб'єкти підприємництва, що змішуються, є в значному ступені однорідними (спорідненими) щодо імовірності їх змішування.

Дискредитацію підприємця можна визначити як дії, пов'язані з розповсюдженням неправдивих, неточних або перекручених, неповних відомостей, що здатні завдати шкоди суспільній оцінці його професійної діяльності.

Необхідними критеріями інформації для віднесення її до комерційної таємниці з метою її захисту законодавством є такі: інформація недостатньо відома громадськості; власник інформації здатний отримувати прибуток з використання цієї інформації; інформація є корисною; власник інформації вживає заходів для захисту інформації.

Санкції за порушення законодавства про захист від недобросовісної конкуренції потребують вдосконалення.

Адміністративна відповідальність передбачена не за всі порушення, що визнаються Законом недобросовісною конкуренцією, оскільки стаття 164-3 КпАП України була сформульована без врахування пізніше прийнятого Закону "Про захист від недобросовісної конкуренції". Для підвищення ефективності застосування адміністративної відповідальності за недобросовісну конкуренцію необхідно привести статтю 164-3 КпАП у відповідність із Законом "Про захист від недобросовісної конкуренції" шляхом внесення відповідних змін.

Аналіз законодавства про недобросовісну рекламу і практики його застосування в Україні порівняно з зарубіжними моделями дозволив зробити такі висновки і пропозиції щодо вдосконалення законодавства.

Недобросовісну рекламу слід визначити в Законі "Про захист від недобросовісної конкуренції" як самостійний вид недобросовісної конкуренції.

Недобросовісною може бути визнана реклама, яка порушує як загальні вимоги, що пред'являються до змісту реклами, засобів, форм, часу і місця її розповсюдження, так і спеціальні вимоги до неї, що стосуються деяких видів продукції.

Недобросовісною і забороненою слід вважати рекламу, що в будь-якій формі містить твердження, інформацію або уявлення, які є неправдивими або здатними ввести в оману, якщо вони стосуються: існування, природи, композиції, істотних властивостей, змісту або виду дій; виду, походження, якості, засобу і часу виробництва продукції, переваг, ціни і умов продажу товарів і послуг, на що посилається реклама; умов використання і переваг, яких сподіваються при використанні, підстав і засобів продажу або послуг, змісту зобов'язань продавця, що приймаються рекламодавцем, ідентичності, характеристик, вмінь виробника, рекламодавця або виконавця послуги.

Закон не вимагає, щоб недобросовісна реклама дійсно вводила в оману споживачів. Досить того, щоб реклама була здатна ввести споживачів реклами в обман. Рекламу слід вважати такою, що вводить в оману, якщо вона викликає у споживачів сподівання, які рекламований товар не здатний задовольнити. Від рекламодавців вимагаються докази правдивості інформації, а позивач повинен довести, що його сподівання не можуть бути досягнуті.

Вважаємо неточним визначення в статті 27 Закону "Про рекламу" одного із засобів запобігання недобросовісній рекламі уповноваженими державними органами як "заборони реклами, що порушує вимоги законодавства про рекламу". Така заборона сформульована безпосередньо в Законі при визначенні недобросовісної конкуренції, тому ця заборона не потребує дублювання державними органами. Мова повинна йти про застосування державними органами заходів попередження і запобігання недобросовісній рекламі в вигляді рішення про припинення порушення. Бажано також передбачити право компетентних державних органів при виявленні недобросовісної реклами звертатися до ліцензійних органів для вирішення питання про зупинення або анулювання ліцензії на відповідний вид діяльності.

У законодавстві не передбачений наслідок невиконання правопорушником вимоги компетентного державного органу про публічне спростування реклами, в зв'язку з чим вважаємо за доцільне надання такому органу права зупинення (перерви) розповсюдження реклами до публічного її спростування правопорушником.

Щоб запобігти недобросовісній рекламі вважаємо, що поряд з використанням законодавчого регулювання рекламної діяльності слід використовувати саморегулювання шляхом різних кодексів етики, що приймаються професійними об'єднаннями рекламодавців і розповсюджувачів реклами.

У висновках дисертаційної роботи узагальнюються результати дослідження. Пропонуються рекомендації щодо вдосконалення законодавства та практики його застосування.

За темою дисертації опубліковано такі основні роботи:

1. Саниахметова Н.А. Регулирование предпринимательской деятельности в Украине: организационно-правовые аспекты. -Одесса: Одесская государственная юридическая академия, 1998 (15 д.а.).
2. Саниахметова Н.А. Правовая защита конкуренции в предпринимательстве Украины. - Одесса: АО Бахва, 1998 (13,3 д.а.).
3. Саниахметова Н. А. Новое в законодательстве Украины о предпринимательстве и его защите. -Киев: "Блиц-Информ", 1996 (16, 8 д. а.).
4. Саниахметова Н. Защита прав предпринимателей при их нарушении незаконными актами государственных органов // Предпринимательство, хозяйство и право.-1998.-№ 4.-С. 26-33 (0,7 д.а.).
5. Саниахметова Н. А. Охранительные правовые меры в контроле за экономической концентрацией субъектов предпринимательской деятельности // Актуальные проблемы государства и права.-Вып. 4.-Одеса, 1998.-С. 82-87 (0, 3 д.а.).
6. Саниахметова Н. "Правовое регулирование предпринимательской деятельности в Украине": опыт разработки и преподавания нового учебного спецкурса // Юридична освіта і правова держава (до 150-річчя юридичного інституту ОДУ). Збірник наукових праць.-Одеса: Астропринт, 1997.-С.150-155 (0, 4 д. а.).
7. Саниахметова Н. Предпринимательское право // Международная образовательная программа прикладного государственного управления.-Мэриленд - Одеса, 1997.-С. 67-72 (0, 3 д. а.).
8. Саниахметова Н. Некоторые проблемы ответственности за недобросовестную конкуренцию и ее неправомерное ограничение // Актуальные проблемы государства и права.-Вып. 3.-Одеса, 1996.-С.182-188 (0,3 д. а.).
9. Саниахметова Н. Правовые средства противодействия монополизму в предпринимательской деятельности // Предпринимательство, хозяйство и право.-1996.-№ 8.-С.17-23 (0, 5 д.а.).
10. Саниахметова Н. Правовая регламентация недопущения антиконкурентных действий в предпринимательской деятельности // Предпринимательство, хозяйство и право.-1996.-№ 7.-С. 5-9 (0,5 д. а.).
11. Саниахметова Н.А. Возмещение морального вреда субъектам предпринимательской деятельности // Предпринимательство, хозяйство и право.-1996.-№ 5.-С. 2-7 (0, 5 д. а.).
12. Саниахметова Н. Демонполизация экономики и правовой механизм ее обеспечения // Юридический вестник.-1996.-№ 4.-С. 59-63 (0, 5 д.а.).
13. Саниахметова Н. Правовые меры недопущения недобросовестной конкуренции в предпринимательской деятельности // Юридический вестник.-1996.-№ 2.-С. 56-59 (0, 3 д.а.).
14. Саниахметова Н. Конституционное право на предпринимательскую деятельность // Юридический вестник.-1996.-№ 1.-С. 73-74 (0, 3 д.а.).

15. Саниахметова Н. Обеспечение исполнения кредитных обязательств // Юридический вестник -1995.-№ 2.-С. 84-90 (0,5 д. а.).
16. Саниахметова Н. Учредительный договор в управленческих отношениях по созданию юридических лиц // Актуальные проблемы государства и права.-Вып. 2.-Одесса, 1995.-С. 189-194 (0,3 д.а.).
17. Саниахметова Н.А. Санкции за нарушение антимонопольного законодательства // Бизнес.-1998.-№ 16.-С. 37-42 (0,8 д.а.).
18. Саниахметова Н.А. Дискриминация предпринимателей // Бизнес.-1998.-№ 14.-С.3-6 (0,5 д.а.).
19. Саниахметова Н.А. Неправомерные соглашения между предпринимателями // Бизнес.-1998.-№ 13.-С.33-35 (0, 5 д.а.).
20. Саниахметова Н.А. Злоупотребления монопольным положением на рынке // Бизнес.-1998.-№ 12.-С.35-38 (0,5 д.а.).
21. Саниахметова Н.А. Законодательство о контроле за экономической концентрацией субъектов предпринимательской деятельности в странах с развитой рыночной экономикой // Бизнес.-1998.-№ 10.-С. 27-30 (0, 5 д.а.).
22. Саниахметова Н.А. Охранительные средства правового воздействия при осуществлении субъектами предпринимательской деятельности права на государственную регистрацию // Бизнес.-1996.-№ 32.-С.21-23 (0, 5 д.а.).
23. Саниахметова Н.А. Применение правовых мер защиты при осуществлении лицензирования отдельных видов предпринимательской деятельности // Бизнес.-1996.-№ 29 (0,7 д.а.).
24. Саниахметова Н.А. Особенности компенсации неимущественного вреда юридическим лицам // Бизнес.-1996.-№ 24.-С.12-14 (0, 5 д.а.).
25. Саниахметова Н.А. Правовой статус обособленных подразделений юридических лиц // Бизнес.-1996.-№ 11 (0, 5 д.а.).
26. Саниахметова Н.А. Организационно-правовой механизм ограничения монополизма // Бизнес.-1995.-№ 47,48 (1, 0 д.а.).
27. Саниахметова Н.А. Организационно-правовые средства защиты предпринимателей и потребителей от недобросовестной конкуренции // Бизнес.-1995.-№№ 43, 45 (0,8 д.а.).
28. Саниахметова Н.А. Объединения юридических лиц // Бизнес.-1995.-№ 30 (0, 4 д.а.).
29. Саниахметова Н.А. Правовые средства защиты деловой репутации предпринимателей // Бизнес.-1995.-№ 27 (0, 3 д.а.).
30. Саниахметова Н.А. Законодательство и практика заключения и обеспечения исполнения кредитных договоров // Бизнес.-1995.-№ 16 (0, 8 д.а.).
31. Саниахметова Н.А. Учредительный договор // Бизнес.-1995.-№ 10 (0, 4 д.а.).
32. Саниахметова Н. Правові проблеми підприємництва в Україні перехідного періоду-

(англ. мова) // Матеріали п'ятої щорічної конференції "Стратегії маркетингу для Центральної і Східної Європи". - Відень, Австрія, 1997.-С. 285-288 (0, 3 д. а.).

Saniakhmetova N. Legal Issues of Entrepreneurship in Transitional Ukraine // 5 Annual Conference on Marketing Strategies for Central and Eastern Europe.-Vienna, Austria, 1997.

33. Саниахметова Н. Нагальні проблеми конкуренції і приватизації в Україні (англ. мова) // 22-а щорічна конференція з макромаркетингу. - Берген, Норвегія, 1997.-Т.1 (0, 3 д. а.).

Saniakhmetova N. Competition and Privatization Challenges in Transitional Ukraine// 22 Annual Macromarketing Conference.-Bergen, Norway, 1997.-Vol. 1.

34. Саниахметова Н. Правові проблеми іноземних інвестицій в Україні (англ. мова) // 13-й науковий форум Вашингтонського консорціуму шкіл бізнесу.-Вашингтон, 1997.-С. 9-10 (0, 1 д.а.).

Saniakhmetova N. Legal Issues of Foreign Investments in Ukraine //Thirteenth Annual Business Research Forum Washington Consortium of Schools of Business.-Washington, 1997.

35. Саниахметова Н. Проблеми підприємницького права в Україні (англ. мова) // Перехідний період в Центральній і Східній Європі.-Белград, Сербія, 1997.-Т.1.-С. 544-549 (0, 5 д.а.).

Saniakhmetova N. Issues of Business Law in Transitional Ukraine//Transition in Central and Eastern Europe. Vol. 1.-Belgrade, Serbia, 1997.

АНОТАЦІЯ

Саниахметова Н.О. Регулювання підприємницької діяльності в Україні (організаційно-правові аспекти).

Дисертація в формі рукопису на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 - теорія управління; адміністративне право і процес; фінансове право; банківське право. - Одеська державна юридична академія, 1998.

У дисертації сформульована концепція регулювання підприємницької діяльності в Україні. Досліджені поняття підприємництва, його державного регулювання, адміністративно-правові засоби забезпечення легітиматії суб'єктів підприємництва, організаційно-правові засоби антимонопольного регулювання підприємництва та захисту від недобросовісної конкуренції в Україні. Сформульовані пропозиції щодо вдосконалення чинного законодавства та практики його застосування.

Ключові слова: підприємницька діяльність, державне регулювання, адміністративно-правові засоби, антимонопольне регулювання, захист від недобросовісної конкуренції.

АННОТАЦИЯ

Саниахметова Н.А. Регулирование предпринимательской деятельности в Украине (организационно-правовые аспекты).

Диссертация в форме рукописи на соискание ученой степени доктора юридических наук по специальности 12.00.07-теория управления; административное право и процесс; финансовое право; банковское право. -Одесская государственная юридическая академия.-1998.

В диссертации сформулирована концепция регулирования предпринимательской деятельности в Украине. Исследовано понятие предпринимательства, его государственное регулирование, административно-правовые средства обеспечения легитимации предпринимательства, организационно-правовые средства антимонопольного регулирования и защиты от недобросовестной конкуренции в предпринимательстве Украины.

Ключевые слова: предпринимательская деятельность, государственное регулирование, административно-правовые средства, антимонопольное регулирование, защита от недобросовестной конкуренции.

SUMMARY

Saniakhmetova N. A. Regulation of business activity in Ukraine (organizing-legal aspects).

The thesis is in a manuscript form, for a doctor's degree by speciality 12.00.07-theory of management; administrative law and process; financial law; banking law.-Odessa State Legal Academy.-1998.

The concept of regulation of the business activity in Ukraine is formulated in the thesis. Business, its government regulation, administrative-legal means of ensuring of business's legitimation, organizing-legal means of antimonopoly regulation and protection from unfair competition in business in Ukraine are researched.

Key words: business activity, government regulation, administrative-legal means, antimonopoly regulation, protection from unfair competition.